

ยุทธศาสตร์ส่งเสริมการบริหารจัดการน้ำท่วมซ้ำซากของ 14 ตำบล ฝั่งซ้ายแม่น้ำบางปะกง - ปราจีนบุรีในมิติของชุมชน The Strategy of Recurrent Flood Management in 14 left side subdistricts of the Bangpakong-Prachinburi River in the Community Aspect

ลักษณะพร โรจน์พิทักษ์กุล *

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการสร้างยุทธศาสตร์ส่งเสริมการบริหารจัดการปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากในมิติของชุมชน โดยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างเป็นประชากรใน 14 ตำบล ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ฝั่งซ้ายของแม่น้ำบางปะกง-ปราจีนบุรี โดยเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร การศึกษาภาคสนาม การสนทนากลุ่ม การจัดเวทีประชาคม ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากเกิดขึ้น 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรกเกิดจากการที่ฝนตกหนักมีน้ำป่าไหลหลากจากต้นน้ำลงมาอีกลักษณะหนึ่งเกิดจากน้ำทะเลเอ่อหนุนจากปากแม่น้ำบางปะกงจนถึงแม่น้ำปราจีนบุรีเป็นประจำในฤดูน้ำหลาก ประกอบกับแม่น้ำเก็บกักน้ำได้ในระดับหนึ่ง เนื่องจากสภาพพื้นที่เป็นที่ราบสูงลาดลงสู่ที่ต่ำแบ่งเป็นพื้นที่ต้นน้ำ กลางน้ำ และท้ายน้ำ ในพื้นที่ต้นน้ำมีการปลูกพืชทำลายสภาพดินอย่างกว้างขวาง มีการทำลายป่าต้นน้ำ สำหรับพื้นที่กลางน้ำ เป็นการกระจุกตัวของภาคอุตสาหกรรม การขยายตัวของชุมชนเป็นเมือง ส่วนพื้นที่ท้ายน้ำมีการบุกรุกพื้นที่สาธารณะ ห้วย หนอง เพื่อทำการเกษตร ผลการวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้เชิงพื้นที่ พบว่า ในการแก้ปัญหาของพื้นที่จำเป็นต้องอยู่บนฐานความรู้ที่ถูกต้องด้วยการดำเนินกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน โดยแบ่งปัญหาออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ปัญหาขนาดใหญ่ใช้พลังร่วมแบบเบญจภาคี ปัญหาขนาดกลางใช้การแก้ปัญหาในรูปของคณะกรรมการไตรภาคีเชื่อมโยงกับตำบลที่มีประสบการณ์เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และปัญหาเล็กให้ชุมชนจัดการกันเองโดยความร่วมมือกับองค์กรส่วนท้องถิ่นให้การสนับสนุนประสานงานถือเป็นหัวใจสำคัญของความสำเร็จ ด้านการสร้างยุทธศาสตร์ส่งเสริมการบริหารจัดการปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากในมิติของชุมชนสรุปได้ 4 ด้าน ประกอบด้วย ยุทธศาสตร์ที่ 1 การแก้ไขปัญหาน้ำท่วมและตลิ่งพัง ยุทธศาสตร์ที่ 2 การแก้ไขปัญหาน้ำขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง ยุทธศาสตร์ที่ 3 การแก้ไขปัญหาน้ำเสียและมลภาวะกลิ่นเหม็นทางอากาศ และยุทธศาสตร์ที่ 4 เสริมสร้างศักยภาพของชุมชนให้มีความเข้มแข็งโดยการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ในรูปของเครือข่ายชุมชนเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการของหน่วยงานภาครัฐ ในการแก้ไขปัญหาน้ำทุกด้านโดยชุมชนมีส่วนร่วมต่อไป

คำสำคัญ : ยุทธศาสตร์ส่งเสริมการบริหารจัดการ น้ำท่วมซ้ำซาก มิติชุมชน

Abstract

The objective of the research is to find the strategy of recurrent flood problem management by the qualitative research. The sample consists of inhabitants in 14 sub-districts located at the left side of the Bangpakong – Prachinburi River. Data were collected and analyzed based on the documents, field study, group discussion and organizing of people's forum.

* อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์

The research findings show that the flood problem can be classified into two categories. Firstly, it originates from precipitation and the outbreak of mountain torrents. Secondly, it results from the rising tide of briny water from the Bangpakong River to the Prachinburi River- usually occurs in the season of sweeping flood. The river is unable to retain the quality of water from the origin because of the geographical factors. In addition, the problem has relevance to cultivate the soil destroying plants, to trespass on the public areas such as brooks and ponds for agricultural activities changed from seasonal paddy field to off-season one. Interestingly, there is industrial sector congestion, transformation of rural area to city, and devastation of water originated-forest located in the middle area of the river. The result of learning process analysis found that the solution in the area should be based on the right knowledge by taking part in activities of all involved sectors, for example the government, private and people sector. There were three levels of problems; the main problem solved by five parties, the mid-level problem solved by three parties and the low level problem solved by the community in cooperation with the local organization that was the pivotal core for achievement. Incidentally, there were four strategies of recurrent flood management in the community aspect. Firstly, it is flood solution and bank erosion. Secondly, it is the solution of water inadequacy. Thirdly, it is the management of waste water and air pollution. Lastly, it is to strengthen the potential of community by facilitating a learning process of community network to support the government administration to solve all of water problems with community participations.

Key words : strategy of management/ Recurrent flood/ community aspect

ความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาเศรษฐกิจและการขยายตัวของประชากรอย่างรวดเร็ว ทำให้ประเทศไทยเริ่มประสบปัญหาเรื่องการบริหารจัดการน้ำมากขึ้น เช่น ปัญหาน้ำท่วม ปัญหาน้ำแล้ง มลพิษทางน้ำ ความขัดแย้งเรื่องการใช้น้ำ ปัญหาดังกล่าวมีแนวโน้มจะทวีความรุนแรงมากขึ้นในอนาคต จากการรายงานสถานการณ์ทรัพยากรน้ำ จังหวัดปราจีนบุรีในปัจจุบันของโครงการศึกษาจัดทำระบบ GIS ลุ่มน้ำกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนล่าง (บริษัทโปรเกรส เทคโนโลยีคอนซัลแตนท์ส์ จำกัด และบริษัท เทสโก้ จำกัด 2547, หน้า 2-109 - 112) พบว่า จังหวัดปราจีนบุรีประสบปัญหาน้ำท่วมที่เกิดขึ้นจากการขาดแคลนแหล่งเก็บน้ำขนาดใหญ่ที่จะช่วยชะลอน้ำหลาก ประสิทธิภาพของระบบระบายน้ำไม่เพียงพอเนื่องจากแม่น้ำ ลำคลองตื้นเขิน หรือถูกขุดกรู มีการก่อสร้างสิ่งกีดขวางทางน้ำ อันเป็นผลให้เกิด

ปัญหาน้ำท่วมซ้ำซาก ซึ่งพื้นที่ที่เกิดน้ำท่วมเป็นประจำได้แก่ อำเภอกบินทร์บุรี อำเภอบ้านสร้าง อำเภอศรีมหาโพธิ์ และอำเภอเมืองปราจีนบุรี เป็นต้น

สภาพพื้นที่ที่ประสบปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากดังกล่าวจากการสำรวจเบื้องต้นพบว่าประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำการเกษตรซึ่งได้รับผลกระทบโดยตรงอันส่งผลเสียหายต่อผลผลิตทางการเกษตร รายได้ ภาวะหนี้สิน การดำรงชีวิตประจำวันของประชาชนในชุมชนทุกด้าน โดยเหตุดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาวิจัยการจัดการทำยุทธศาสตร์ส่งเสริมการบริหารจัดการปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากของแม่น้ำบางปะกง-ปราจีนบุรีในมิติของชุมชนขึ้น เพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการปัญหาน้ำโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเพื่อก่อให้เกิดการเฝ้าระวัง รักษา พื้นที่ทรัพยากรน้ำเพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์และสภาพปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากของ 14 ตำบลฝั่งซ้ายแม่น้ำบางปะกง - ปราจีนบุรี
2. เพื่อถอดกระบวนการเรียนรู้และวิเคราะห์ปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากเชิงพื้นที่ในมิติของชุมชน
3. เพื่อสร้างยุทธศาสตร์ส่งเสริมการบริหารจัดการปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากของพื้นที่ 14 ตำบลฝั่งซ้ายแม่น้ำบางปะกง - ปราจีนบุรีในมิติของชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 สำรวจปัญหาและศึกษาเอกสารเพื่อสร้างกรอบแนวคิดด้านการสร้างยุทธศาสตร์การบริหารจัดการปัญหาน้ำท่วมในมิติของชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 วิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาซ้ำซากเป็นสมมติฐานภายใต้กรอบแนวคิดจากขั้นตอนที่ 1 โดยถอดกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) เพื่อให้ได้ข้อมูลของกลุ่มเป้าหมายด้านสถานการณ์ปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากและการแก้ปัญหาเชิงพื้นที่ของชุมชน

ขั้นตอนที่ 3 เก็บรวบรวมข้อมูล ตรวจสอบข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลด้านการบริหารจัดการปัญหาน้ำท่วมซ้ำซาก และปัจจัยส่งเสริมการบริหารจัดการปัญหาของชุมชน

ขั้นตอนที่ 4 สร้างยุทธศาสตร์การบริหารจัดการปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากของแม่น้ำบางปะกง-ปราจีนบุรีในมิติของชุมชนภายใต้ปรากฏการณ์และบริบททางสังคมอันเป็นการมองภาพองค์รวม

ขั้นตอนที่ 5 สรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะเพื่อรายงานเหตุการณ์ข้อเท็จจริงต่างๆ ของการวิจัยที่ได้ศึกษาอย่างมีเหตุมีผล รวมทั้งประโยชน์การนำผลการวิจัยไปใช้

การศึกษาเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย

ศึกษาแนวคิดทฤษฎีฐานราก แนวคิดการสร้างยุทธศาสตร์ แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการปัญหาน้ำท่วม รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ เพื่อกำหนดกรอบ

แนวคิดในการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการศึกษาครั้งนี้ เป็นประชากรที่มีถิ่นฐานอยู่ริมฝั่งซ้ายของแม่น้ำบางปะกง-ปราจีนบุรีและประสบกับปัญหาน้ำท่วมซ้ำซาก พื้นที่ 14 ตำบล ใน 4 อำเภอ เลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วย ตำบลหาดนางแก้ว และตำบลย่านรี อำเภอ กบินทร์บุรี ตำบลท่าตูม ตำบลศรีมหาโพธิ์ ตำบลบางกุ้ง และตำบลหาดยาง อำเภอสรีมหาโพธิ์ ตำบลท่าแกม ตำบล บางเคชะ ตำบลรอบเมือง อำเภอเมืองปราจีนบุรี ตำบล บางพลวง ตำบลบางเตย ตำบลบางกระเบา ตำบลบ้านสร้าง และตำบลบางแตน อำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) แบ่งเป็นกลุ่มบุคคลหลัก 2 กลุ่มด้วยกัน คือ

1. กลุ่มประชาชน ผู้ให้ข้อมูลหลักใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน (Homogenous Group) พิจารณาเลือกจากบุคคลในพื้นที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำรงชีพจากการใช้ทรัพยากรน้ำและได้รับผลกระทบจากปัญหาน้ำท่วมซ้ำซาก และปัญหาน้ำอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง จำนวน 60 คน ได้จากการสุ่มตัวอย่างตามสะดวก (Accidental Sampling or Convenience Sampling) (บุญใจ ศรีสถิตนรากร, 2550, หน้า 197)

2. กลุ่มผู้เกี่ยวข้อง เป็นผู้ที่ทำหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนการบริหารจัดการปัญหาน้ำท่วมซ้ำซาก เลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) (บุญใจ ศรีสถิตนรากร, 2550, หน้า 198) ประกอบด้วย คณะกรรมการลุ่มน้ำ ผู้แทนจากหน่วยราชการ ได้แก่ กรมทรัพยากรน้ำ สำนักงานทรัพยากรน้ำภาค 6 ปราจีนบุรี ผู้แทนองค์การบริหารส่วนตำบล สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำชุมชน และผู้แทนภาคประชาชน จำนวน 20 คน

เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลด้วยตนเองเป็นหลักและอาศัยเครื่องมือที่ช่วยในการเก็บรวบรวมข้อมูลบางอย่าง ได้แก่ แนวคำถามในการสัมภาษณ์

แนวคำถามในการสนทนากลุ่ม การจัดเวทีประชาคม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้เวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ตั้งแต่เดือนมิถุนายน 2550 ถึงเดือนมิถุนายน 2551 โดยช่วงระหว่างเดือนมกราคม 2551 - มิถุนายน 2551 นั้นเป็นช่วงระยะเวลาที่ได้นำผลจากการวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาน้ำท่วมซ้ำซาก การบริหารจัดการปัญหาเพื่อการสร้างยุทธศาสตร์โดยการปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วมระหว่างชุมชน ผู้วิจัย และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและการตรวจสอบข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการโดย 4 วิธีการ คือ การศึกษาเอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การประชุม การสนทนากลุ่ม การจัดเวทีประชาคม การตรวจสอบเพื่อหาความเชื่อถือได้ของข้อมูล และตรวจสอบความครบถ้วนของคุณภาพข้อมูล โดยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ดำเนินการใน 2 วิธีการ คือ 1) การตรวจสอบแบบสามเส้าด้านข้อมูล 2) การตรวจสอบแบบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร โดยการวิเคราะห์เนื้อหา ส่วนข้อมูลที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การประชุม การจัดเวทีประชาคม ใช้การวิเคราะห์ด้วยวิธีการจำแนกประเภทข้อมูล การเปรียบเทียบข้อมูล และสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย

การสังเคราะห์ผลการศึกษา เป็นการนำข้อค้นพบจากการศึกษาที่ได้จากเอกสารมาสังเคราะห์ร่วมกับข้อมูลที่ได้เชิงพื้นที่ จากการสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การประชุม การจัดเวทีประชาคม การถอดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่เป็นข้อความรู้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ที่เชื่อมโยงกันสามารถนำมาสร้างยุทธศาสตร์เพื่อการส่งเสริมการบริหารจัดการปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากในมิติของชุมชนได้

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า สาเหตุที่ทำให้เกิดสถานการณ์น้ำท่วมในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก 14 ตำบล จังหวัดปราจีนบุรี มีดังนี้

1.สถานการณ์ปัญหาน้ำท่วม แบ่งสาเหตุของปัญหาออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1.1 ปัญหาน้ำท่วมที่เกิดจากฝนตกหนัก

สถานการณ์ ปัญหาน้ำท่วม ของลุ่มน้ำบางปะกง-ปราจีนบุรี พบว่า แม่น้ำบางปะกง-ปราจีนบุรี เป็นแม่น้ำที่มีความสำคัญอยู่ทางภาคตะวันออกของประเทศไทย ประกอบด้วยพื้นที่ของจังหวัดปราจีนบุรีและจังหวัดสระแก้วเกิดจากต้นน้ำบริเวณเทือกเขาพนมดงรัก มีขนาดพื้นที่ลุ่มน้ำประมาณ 10,006 ตารางกิโลเมตร ให้การระบายน้ำจากทางทิศตะวันออกไปสู่ ทิศตะวันตก มีลำน้ำสาขาที่สำคัญ คือ คลองพระสทิง แควพระปรัง แควหนุมาน ลำน้ำสำหรับแม่น้ำปราจีนบุรีเกิดจากการบรรจบกันของแควหนุมานกับแควพระปรังและไหลไปบรรจบกับแม่น้ำนครนายกที่ตำบลบางแตน อำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรีรวมเป็นแม่น้ำบางปะกงไหลลงสู่อ่าวไทยที่ตำบลท่าข้าม อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา

สภาพการณ์ของปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากแบ่งเป็นพื้นที่ต้นน้ำเป็นที่ราบสูง ได้แก่ ตำบลหาดนางแก้ว ตำบลย่านรี อำเภอกบินทร์บุรี อันเป็นแหล่งบรรจบของแควหนุมาน แควพระปรัง และคลองพระสทิง ต้นน้ำมาจากเขาใหญ่ ในฤดูฝนปริมาณน้ำฝนที่มากเกินไป เกิดสภาวะน้ำหลาก ล้นตลิ่งเป็นปริมาณมากทุกปี ประกอบกับป่าต้นน้ำลดลงส่งผลให้ปริมาณน้ำเก็บกักลดลง พื้นที่ซึ่งประสบปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากเป็นประจำ มีผลกระทบต่อประชาชนทำให้ขาดแคลนน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค ผลผลิตทางการเกษตรได้รับความเสียหาย น้ำฝนที่ตกลงมามีลักษณะมาเร็ว ไปเร็ว และส่งผลต่อระบบนิเวศโดยรวม ทรัพยากรสัตว์น้ำลดลงได้แก่ ปลาต่างๆ เช่น ปลาน้ำเงิน ปลาดุกแดง ปลาหมอสี ปลาลิ้นหมา และสัตว์น้ำประจำถิ่น ได้แก่ หอยทราย หอยขม เป็นต้น ในพื้นที่กลางน้ำ ได้แก่ ตำบลท่าตูม ตำบลศรีมหาโพธิ์ ตำบลหาดยาง อำเภอศรีมหาโพธิ์ ลักษณะพื้นที่เป็นคอกขุดเมื่อน้ำหลากไม่สามารถระบายได้ทันจึงเกิดน้ำท่วมซ้ำซากต่อเนื่องมายังตำบลท่าแกม ตำบลบางเคชะ ตำบลรอบเมือง อำเภอเมือง และในพื้นที่ท้ายน้ำ ได้แก่ ตำบลบางพลวง ตำบลบางเตย ตำบลบ้านสร้าง ตำบลบางกระบือ อำเภอบ้านสร้าง ซึ่งเป็นที่ราบต่ำจึงประสบทั้งปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากและปัญหาน้ำทุกด้าน

สาเหตุของปัญหาพบว่าในตำบลที่เป็นพื้นที่ราบต่ำในอดีต ชาวบ้านได้ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตจากการทำนาปีละครั้ง เรียกว่า “นาปี” มาเป็นการทำนาปีละ 2 ครั้ง คือเริ่มทำนาออกฤดูกลาง เรียกว่า “นาปรัง” เพื่อปลดภาระหนี้สินที่เกิดจากอุทกภัยน้ำท่วมใหญ่ในปี พ.ศ. 2526 พื้นที่เกษตรได้รับความเสียหาย การทำนาปรังชาวบ้านเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ราคาดี สามารถปลดหนี้สินได้ การทำนาออกฤดูกลางจึงขยายผลไปทุกตำบล ในมุมมองของประชาชนเห็นว่า ปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากเป็นภัยธรรมชาติที่ไม่อาจควบคุม แต่ในปัจจุบันภัยน้ำท่วมส่งผลกระทบต่อประชาชนมากกว่าในอดีตที่สาเหตุประการหนึ่งเกิดจากการปรับวิถีการประกอบอาชีพของชนในชุมชน ประกอบกับการบุกรุก พื้นที่สาธารณะ ห้วย หนองของชุมชนบางแห่งเพื่อทำการเกษตร จากสาเหตุดังกล่าวเมื่อฝนตกหนักจึงเกิดน้ำท่วมซ้ำซากในพื้นที่ริมฝั่งซ้ายแม่น้ำบางปะกง - ปราจีนบุรี ประชาชนได้รับความเดือดร้อนทั้งในด้านน้ำอุปโภค บริโภค ภาครัฐเกษตรได้รับความเสียหาย การคมนาคมไม่สะดวก เกษตรกรมีภาระหนี้สินส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ รายได้ การประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตประจำวันของประชาชนในพื้นที่ อย่างไรก็ดีหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องและองค์การส่วนท้องถิ่นได้มีการจัดสรรงบประมาณเพื่อช่วยเหลือบรรเทาความเดือดร้อนแก่ประชาชน ได้แก่ การแจกถุงยังชีพ การจ่ายชดเชยค่าเสียหายของภาคการเกษตร ระดมสูบน้ำออกจากพื้นที่เพื่อช่วยเหลือเกษตรกร เป็นต้น ในมุมมองของภาครัฐเห็นว่า ชุมชนบางครัวเรือนไม่พยายามหาทางป้องกัน เช่น ทำคันกันน้ำ ขุดคลองรอบพื้นที่เพื่อเป็นแอ่งรับน้ำและกักเก็บน้ำ ไม่บุกรุกพื้นที่สาธารณะ แต่มุมมองของชุมชนยังมีความเห็นว่า หน่วยงานภาครัฐไม่มีแผนการแก้ไขปัญหาน้ำอย่างจริงจัง เช่น การขุดลอกคลองที่มีอยู่ให้ครบถ้วน ไม่ก่อสร้างสิ่งกีดขวางการไหลของน้ำ มีการบริหารจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นผลให้ปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากในปัจจุบันส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมากกว่าในอดีต

1.2 ปัญหาน้ำเอ่อหนุนจากแม่น้ำบางปะกงจนถึงแม่น้ำปราจีนบุรีสายหลักทำให้ไม่สามารถระบายน้ำได้ทันและปัญหาน้ำอื่นๆ ของพื้นที่

ปัญหาน้ำเอ่อหนุนจากแม่น้ำบางปะกงถึงแม่น้ำ

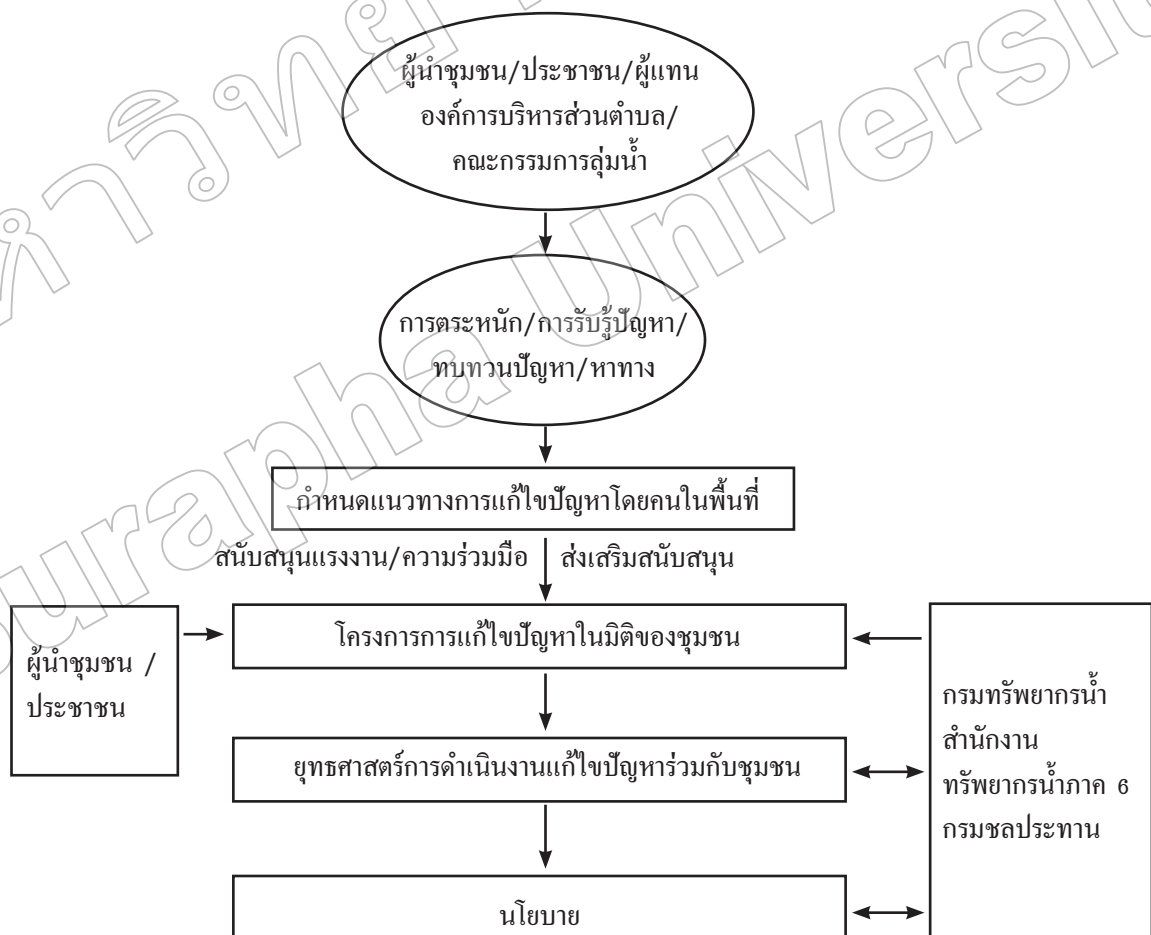
ปราจีนบุรีเกิดจากน้ำทะเลหนุนจากปากแม่น้ำบางปะกงไปจนถึงแม่น้ำปราจีนบุรีเป็นประจำในฤดูน้ำหลาก การรุกตัวของน้ำเค็มส่งผลกระทบต่อประชาชนในตำบลบ้านสร้างที่ประกอบอาชีพทำนา และเพาะเลี้ยงปลากระชังริมฝั่งแม่น้ำปราจีนบุรีได้รับความเสียหาย นอกจากนี้ยังมีปัญหาอื่น ๆ ที่พบในพื้นที่ เช่น ปัญหาการขยายตัวเป็นเมือง พื้นที่ต้นน้ำถูกทำลาย แหล่งน้ำธรรมชาติบางแห่งถูกบุกรุก มีการปลูก ยูคาลิปตัส ซึ่งเป็นพืชที่ทำลายสภาพดินอย่างกว้างขวางส่งผลกระทบต่อความสามารถในการเก็บกักน้ำผิวดินและน้ำใต้ดิน ในตำบลท่าตุม ตำบลยานรี อันเป็นสาเหตุให้ปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากในพื้นที่หวัความรุนแรงมากขึ้น นอกจากปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากในฤดูน้ำหลากแล้วประชาชนในพื้นที่ยังประสบปัญหาน้ำอื่น ๆ อีก เช่นปัญหาการรุกตัวของน้ำเค็มในพื้นที่ท้ายน้ำปราจีนบุรี ปัญหาการขาดแคลนน้ำในช่วงฤดูแล้งระหว่างเดือนมีนาคม-พฤษภาคมของทุกปี เนื่องจากน้ำในแม่น้ำบางปะกง-ปราจีนบุรีลดระดับลง

2. การถอดกระบวนการเรียนรู้และแนวทางการแก้ปัญหา น้ำท่วมเชิงพื้นที่ในมิติของชุมชน

จากการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์ การประชุม การค้นข้อมูลเชิงพื้นที่สู่ชุมชน เพื่อร่วมระดมความคิดตรวจสอบในขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลของชุมชน ปัญหาและสาเหตุของปัญหาทรัพยากรน้ำทุกด้านที่ประชาชนประสบและมีความเดือดร้อนทั้งในด้านความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพ ช่วยให้สามารถพิจารณาร่วมกันแก้ปัญหา มีการแลกเปลี่ยน ความรู้และประสบการณ์กันระหว่างตำบลท่าตุมที่มีการบริหารจัดการน้ำในรูปของคณะกรรมการไตรภาคีมีการแลกเปลี่ยนความรู้กับตำบลอื่น ๆ ในพื้นที่ต้นน้ำและท้ายน้ำ เกิดความรู้ใหม่ในการแก้ไขปัญหาโดยเสนอวิธีการเพื่อการป้องกัน พื้นที่ เพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการปัญหาน้ำระหว่างพื้นที่ต้นน้ำ กลางน้ำ ท้ายน้ำ และนำเสนอโครงการเพื่อแก้ปัญหาเชิงพื้นที่ผ่านเวทีระดมความคิดเห็น ผลการวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ พบว่าในการแก้ปัญหาเชิงพื้นที่จำเป็นต้องอยู่บนฐานความรู้ที่ถูกต้องโดยการดำเนินกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแก้ปัญหาที่เป็นประเด็นปัญหาใหญ่

ใช้งบประมาณมาก และต้องใช้พลังร่วมจากหลายฝ่าย จำเป็นต้องใช้เบญจภาคีเข้ามามีส่วนร่วม เช่น การจัดสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ ส่วนประเด็นปัญหาขนาดกลาง อาจใช้แค่ไตรภาคีเข้ามามีส่วนร่วม เช่น การขุดสระ การลอกคลอง การขุดบ่อบาดาล การจัดทำท่อส่งน้ำและประเด็นปัญหาขนาดเล็ก ชุมชนสามารถจัดการแก้ไขปัญหได้ด้วยเองภายในชุมชน จากการดำเนินตัวอย่างของตำบลที่มีประสบการณ์ในพื้นที่ ได้แก่ ตำบลท่าตูม อำเภอศรีมหาโพธิ์ มีการดำเนินการในรูปของคณะกรรมการไตรภาคีระดับตำบล ประกอบด้วยหน่วยงานภาครัฐ โรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่และพื้นที่ใกล้เคียง ภาคประชาชนฝ่ายละ 11 คน สำหรับฝ่ายประชาชนใน 11 คน แต่ละคนหาอาสาสมัคร

คนละ 1 คนทำหน้าที่เฝ้าระวัง ดูแล และคอยแจ้งเหตุเมื่อพบสิ่งผิดปกติต่อองค์การบริหารส่วนตำบลที่ทำหน้าที่ประสานงานคณะกรรมการตามลำดับขั้นจนถึงผู้ว่าราชการจังหวัดเพื่อร่วมกันค้นหาสาเหตุและวางแผนแก้ไขปัญหาระยะสั้น ระยะยาว ในการขับเคลื่อนของคณะกรรมการมีการประชุมเดือนละ 1 ครั้ง หากมีเหตุเร่งด่วนจะมีการประชุมมากขึ้น หน่วยงานภาครัฐระดับสูงทำหน้าที่กำหนดนโยบายและองค์การส่วนท้องถิ่นให้การส่งเสริมสนับสนุนถือเป็นหัวใจสำคัญของการแก้ไขปัญหาระยะยาวทำให้ประสบความสำเร็จ ผลการวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของประชาชนเพื่อร่วมกันแก้ปัญหที่เกิดขึ้นในพื้นที่ แสดงดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กระบวนการเรียนรู้ในพื้นที่ศึกษา

3. การวิเคราะห์ปัญหาน้ำเชิงพื้นที่และแนวทางแก้ไขเพื่อการสร้างยุทธศาสตร์

จากการร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาน้ำเชิงพื้นที่ผ่านเวทีประชาคม สาเหตุของปัญหา และแนวทางการแก้ไข เพื่อนำไปสู่การสร้างยุทธศาสตร์ส่งเสริมการบริหารจัดการน้ำท่วมแสดงดังตาราง

ตารางแสดงปัญหาน้ำเชิงพื้นที่และแนวทางการแก้ไขปัญหาเพื่อการสร้างยุทธศาสตร์

สถานการณ์	สาเหตุ	ผลกระทบ	แนวทางแก้ไข
ปัญหาน้ำท่วมพื้นที่ - อำเภอบินทร์บุรี ตำบลหาดนางแก้ว ตำบลย่านรี - อำเภอศรีมหาโพธิ์ตำบลศรีมหาโพธิ์ ตำบลท่าตูม ตำบลหาดยาง ตำบลบางกุ้ง - อำเภอเมืองพรจันบุรี ตำบลท่างาม ตำบลบางเคชะ ตำบลรอบเมือง - อำเภอบ้านสร้าง ตำบลบางพลวง ตำบลบ้านสร้าง ตำบลบางเคชะ ตำบลบางแดน ตำบลบางกระบือ	1. เกิดจากปริมาณน้ำฝนที่มีมากและฝนตกติดต่อกันเป็นเวลานาน ประกอบกับพื้นที่เป็นแหล่งรับน้ำเนื่องจากเป็นที่ราบลุ่มอยู่ริมฝั่งแม่น้ำ 2. การระบายน้ำไม่มีประสิทธิภาพ มีการก่อสร้างถนนกีดขวางทางน้ำที่อำเภอบ้านสร้างและอำเภอเมือง 3. บ้านเรือนราษฎรตั้งอยู่ติดริมฝั่งแม่น้ำ บางพื้นที่เป็นที่รวมของแคว พระสึงและ แควพระปรัง เช่น ตำบลย่านรี ตำบลหาดนางแก้ว บางแห่งเป็นพื้นที่ลุ่มขุด เช่น ที่ตำบลท่าตูม ส่งผลให้เกิดภาวะน้ำท่วมอย่างรวดเร็วเมื่อปริมาณน้ำมีมากจะท่วมสูง ส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนทุกด้าน ในอดีตที่ผ่านมาน้ำท่วมสูงประมาณ 2-3 เมตร และสูงสุด 6 เมตร	1. โรคต่าง ๆ ที่มีผลต่อสุขภาพอนามัยของ ประชาชน 2. การเกษตร ประมง ของประชาชนในพื้นที่ได้รับความเสียหาย 3. การคมนาคมถูกตัดขาด 4. มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพ และรายได้ ในการดำรงชีวิตประจำวันของประชาชนในพื้นที่ ปริมาณน้ำลดลง น้ำมาเร็ว ไปเร็ว ส่งผลต่อระบบนิเวศ 5. เกษตรกรมีภาวะหนี้สิน 6. ต้นข้าวในนาเปื่อยยุ่ยเร็ว เมื่อถูกน้ำท่วมประมาณ 3 วัน ต่างจากในอดีตที่น้ำท่วม 15 - 30 วันยังเก็บผลผลิตได้	1. หน่วยงานภาครัฐโดยเฉพาะอย่างยิ่งกรมชลประทานควรมีการบริหารจัดการเรื่องเปิด ปิด ประตูระบายน้ำอย่างเหมาะสม 2. สำหรับการแก้ไขปัญหาน้ำในอนาคตที่สามารถช่วยประชาชนทั้งด้านภัยแล้ง และ อุทกภัยน้ำท่วมได้ คือการผลักดันให้มีการสร้างเขื่อนห้วยโสมง 3. สร้างฝายที่ตำบลหาดยาง อำเภอศรีมหาโพธิ์ เขตเชื่อมต่อ กับตำบลท่างาม อำเภอเมือง จะช่วยราษฎรในเขตตำบลหาดยางได้ 4. สร้างคันกันน้ำตำบลย่านรี 5. จัดวางระบบทางเดินน้ำใหม่ ขุดลอกคู คลอง โดยให้กรมชลประทานเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบ 6. องค์การบริหารส่วนตำบลช่วยเหลือ โดยการ จัดสรรงบประมาณปลูกป่าทดแทน ซึ่งจะสามารถช่วยแก้ปัญหาได้ทั้งภัยน้ำท่วมและภัยแล้ง

ตารางแสดงปัญหาเชิงพื้นที่และแนวทางการแก้ไขปัญหาเพื่อการสร้างยุทธศาสตร์

สถานการณ์	สาเหตุ	ผลกระทบ	แนวทางแก้ไข
-อำเภอเมือง ตำบลท่างาม ตำบล รอบเมือง ตำบลบาง เคชะ	อุตสาหกรรมตั้งอยู่ที่บ้านปาก แพรก ตำบลกบินทร์บุรี ประชาชนที่ ใช้ประโยชน์จากแควพระปรง ได้รับ ผลกระทบจากน้ำเสียไปจนถึง อำเภอศรีมหาโพธิ์ ส่งผลกระทบ ต่อชุมชนคือ มีสารเคมีปนเปื้อน ในน้ำแควพระสทิง แควพระปรง ไหลเข้าสู่พื้นที่เกษตร เนื่องจาก พื้นที่ไม่มีคันกั้นน้ำ ตำบลท่าชุม หมู่ 10 บ้านคลองรังเป็นชุมชน หนาแน่น มีหมู่บ้านจัดสรรที่ไม่มีบ่อ บำบัด น้ำโสโครกต่างๆ ถูกปล่อย ลงคลองรัง คลองชะลองแวง และ ลงสู่แม่น้ำปราจีนบุรี ในอำเภอเมือง และอำเภอบ้านสร้าง สาเหตุมาจาก โรงงานอุตสาหกรรม และสารเคมี ตกค้าง จากไร่ นา บ่อปลา กุ้ง ไหล ลงสู่แม่น้ำคลองย่อย และลงสู่แม่น้ำ ปราจีนบุรี 2. ประชาชนเห็นว่า การปฏิบัติ งานในการควบคุมภาคอุตสาหกรรม ของเจ้าหน้าที่ภาครัฐยังไม่เข้มแข็ง	7. สัตว์น้ำธรรมชาติลดลง เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตของ ชาวบ้านที่ล่าบักขึ้น จากการที่ เคยหาสัตว์น้ำประเภทกุ้ง หอย ทวาย หอยกาบ ปลา เพื่อการ ดำรงชีวิตประจำวัน และสร้าง รายได้ในครัวเรือน หาได้ยาก ขึ้น บางครั้งใน 1 วัน หาได้เพื่อ ใช้ประกอบอาหารในครัวเรือน เท่านั้น	4. จัดอบรมเยาวชนรุ่นใหม่เพื่อ การอนุรักษ์แม่น้ำ กู คลอง 5. สร้างเครือข่ายเฝ้าระวังลุ่มน้ำ อำเภอกบินทร์บุรี อำเภอศรีมหาโพธิ์ อำเภอเมือง อำเภอบ้านสร้าง 6. อุตสาหกรรมจังหวัดต้องมีความ เข้มแข็งและมีกฎหมายควบคุม ให้มี บทลงโทษอย่างเฉียบขาด 7. ส่งเสริมให้ความรู้เกษตรกร ด้านความปลอดภัยจากสารเคมีและ รณรงค์ให้มีการทำการเกษตรแบบ ชีวภาพเพื่อลดมลภาวะสิ่งแวดล้อม การปล่อยน้ำเสียจากนาลงสู่แม่น้ำ ลำคลอง 8. อบรมให้ความรู้แก่ผู้นำชุมชน ประชาชน ด้านมลพิษ
ปัญหาน้ำเค็มและน้ำ เปรี้ยว - อำเภอบ้านสร้าง ตำบลบ้านสร้าง ตำบล บึงแดน ตำบลบางเคชะ ตำบลบางกระบือ	ในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอบ้านสร้าง เกิดจากการแย่งชิง ทรัพยากรน้ำจืด ส่งผลให้น้ำเค็ม ขึ้นสูง อีกทั้งยังมีปัญหาน้ำเปรี้ยว ซึ่งสาเหตุมาจากในช่วงน้ำแล้ง น้ำ แห้งคลอง ในขณะที่สภาพดินใน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นดินเปรี้ยว เมื่อมี การปล่อยน้ำจืดลงมาในลำคลองใน ช่วงแรกๆ ที่น้ำยังมีปริมาณไม่มาก จึงเป็นสาเหตุทำให้น้ำเป็นน้ำเปรี้ยว ไม่สามารถนำมาใช้ในการเกษตรได้	1. ประชาชนไม่สามารถนำน้ำ มาใช้ในการทำการเกษตรได้ 2. ไม่มีน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภคในชีวิตประจำวัน	ปัญหาน้ำเปรี้ยวไม่รุนแรงเกิดขึ้น เมื่อชลประทานปล่อยน้ำมาช่วงแรก ๆ ช่วงนั้นน้ำมีปริมาณน้อยเนื่องจาก สภาพดินก้นคลองเป็นดินเปรี้ยวจึง ทำให้น้ำเปรี้ยว เมื่อปริมาณน้ำมาก ปัญหาน้ำเปรี้ยวหมดไปปัญหาน้ำเค็ม แก้ไขโดยมีประตูเปิดปิดกั้นน้ำเค็ม

ตารางแสดงปัญหาเชิงพื้นที่และแนวทางการแก้ไขปัญหาเพื่อการสร้างยุทธศาสตร์

สถานการณ์	สาเหตุ	ผลกระทบ	แนวทางแก้ไข
ปัญหามลภาวะกลิ่นเหม็น อำเภอสรีมหาโพธิ์ ตำบลท่าตูม ตำบลศรีมหาโพธิ์	ประชาชนในตำบลท่าตูม อำเภอสรีมหาโพธิ์ และอำเภอบึงนารางบุรี ทั้งชุมชนและสถานที่ศึกษา ได้แก่ โรงเรียนกบินทร์วิทยา ได้รับผลกระทบจากมลภาวะกลิ่นเหม็นที่มาจากโรงงานในเครือสหพัฒน์ ตำบลท่าตูมเป็นที่ตั้งของบริษัท แอควาเน็กซ์ ในปัจจุบันมลภาวะกลิ่นได้ทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น	1. ชาวบ้านแสบจุก อากาศมีกลิ่นเหม็น ส่งผลต่อระบบการหายใจ และสุขอนามัยของประชาชน	1. จัดประชาพิจารณ์ประชาชนที่ได้รับผลกระทบ 2. ชาวบ้านและนักวิชาการร่วมกันตรวจสอบกลิ่น 3. ปรับปรุงระเบียบกฎหมายให้ความชัดเจนในเรื่องของการปรับและการใช้ค่าเสียหายจากผู้กระทำผิด 4. หน่วยงานภาครัฐแก้ไขปัญหาร่วมกับผู้นำท้องถิ่น
ปัญหาดังกล่าว - อำเภอบึงนารางบุรี ตำบลหาดนางแก้ว - อำเภอสรีมหาโพธิ์ ตำบลศรีมหาโพธิ์ตำบลท่าตูม ตำบลนางแก้ว ตำบลหาดนางแก้ว	1. ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตตำบลท่าตูม ตำบลนางแก้ว ตำบลหาดนางแก้ว ตำบลศรีมหาโพธิ์ ประสบกับปัญหาดังกล่าวเป็นเนืองนิตย์ ได้แก่ โรงเรียนวัดบุปผาราม ตำบลนางแก้ว และตำบลหาดนางแก้ว หมู่ 2 และหมู่ 4 ได้รับผลกระทบมากเนื่องจากตลิ่งทรุดเกือบถึงโรงเรียนและบ้านเรือนราษฎร 2. จากการสังเกตของประชาชนมีความเห็นว่า สาเหตุน่าจะเกิดจากน้ำที่ลดลงอย่างรวดเร็วผิดปกติ ซึ่งสันนิษฐานว่า มีการใช้น้ำจัดแต่ละวันในปริมาณที่มาก	1. คริวเรือนที่อยู่ริมฝั่งรวมทั้งโรงเรียนในพื้นที่มีความหวาดกลัวความเสียหายที่จะเกิดขึ้น	1. ออกกฎหมายการใช้น้ำ เป็นการควบคุมการแจกจ่ายน้ำ และเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ผู้ใช้น้ำ 2. ดำเนินการให้มีการลดการกระแทกของน้ำ 3. การปลูกหญ้าแฝกริมตลิ่งทุกตำบลในอำเภอสรีมหาโพธิ์เพื่อป้องกันแนวตลิ่งพัง

4. การสร้างยุทธศาสตร์ส่งเสริมการบริหารจัดการน้ำท่วมซ้ำซากในมิติของชุมชน

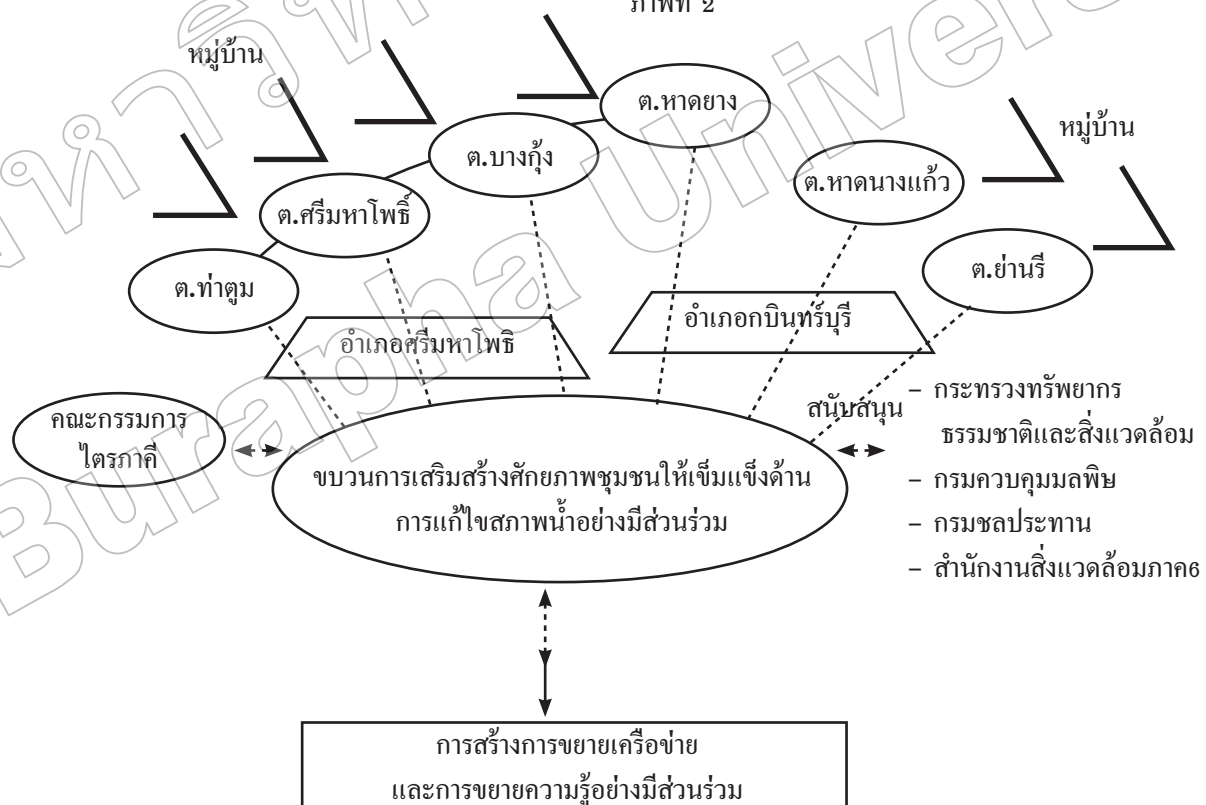
ผลจากการจัดเวทีประชาคม ประชาชนได้ร่วมกันแสดงความคิดเห็นในประเด็นปัญหาทั้งระบบของพื้นที่วิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาหลักที่สำคัญของทรัพยากรน้ำในพื้นที่ศึกษา แยกเป็นแม่น้ำปราจีนบุรีตอนบน ได้แก่ ตำบลหาดนางแก้ว ตำบลย่านรี อำเภอกบินทร์บุรี ประสบปัญหาน้ำท่วมและตลิ่งพัง ปัญหาขาดแคลนน้ำในช่วงฤดูแล้ง แม่น้ำปราจีนบุรีตอนกลาง ได้แก่ ตำบลท่าตูม ตำบลศรีมหาโพธิ์ ตำบลบางกุ้ง ตำบลหาดยาง อำเภอศรีมหาโพธิ์ ประสบปัญหาน้ำท่วมและตลิ่งพัง ผลภาวะกลืนน้ำเข้าดิน ปัญหาขาดแคลนน้ำในช่วงฤดูแล้ง ปัญหาน้ำเน่าเสีย ตำบลท่างาม ตำบลบางเคชะ ตำบลรอบเมือง อำเภอเมืองปราจีนบุรีประสบปัญหาน้ำท่วมและน้ำเน่าเสีย แม่น้ำปราจีนบุรีตอนล่าง ประสบปัญหาน้ำท่วม น้ำเน่าเสีย และการรุกตัวของน้ำเค็ม จากการสังเคราะห์ปัญหาพบว่า พื้นที่ที่มีทั้งปัญหาที่เหมือนและแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ ที่ประชุมมีความเห็นว่า ปัญหาเร่งด่วนที่ประชาชนประสบและได้รับผลกระทบในปัจจุบันที่ควรได้รับการแก้ไข คือ ปัญหาพื้นที่ 14 ตำบลได้รับผลกระทบอย่างต่อเนื่องเหมือนกันโดยรวม และปัญหาที่ส่งผลกระทบโดยตรงในปัจจุบัน

การสร้างยุทธศาสตร์ส่งเสริมการบริหารจัดการน้ำท่วมซ้ำซากฝั่งซ้ายแม่น้ำบางปะกง-ปราจีนบุรีในมิติของชุมชนได้จากการสังเคราะห์ข้อมูลจากสภาพปัญหาผลกระทบ และแนวทางแก้ไขปัญหาลำดับพื้นที่ การให้ความรู้เรื่องน้ำ การถอดกระบวนการเรียนรู้โดยการแลกเปลี่ยนความรู้ของชุมชนในพื้นที่ต้นน้ำ กลางน้ำ และท้ายน้ำ สามารถกำหนดเป็นยุทธศาสตร์ได้ 4 ยุทธศาสตร์ คือ ยุทธศาสตร์ที่ 1 ยุทธศาสตร์ด้านการแก้ไขปัญหาพื้นที่น้ำท่วมและตลิ่งพัง ในยุทธศาสตร์นี้ชุมชนได้เสนอความคิดเห็นว่า ควรมีการจัดโครงการเพื่อการดำเนินการบรรเทาแก้ไขป้องกันปัญหาอันเกิดจากน้ำท่วมโดยการส่งเสริมการจัดวางระบบทางเดินน้ำใหม่ การขุดลอกกูกุลองที่ต้นน้ำในพื้นที่เพื่อเป็นแหล่งรับน้ำ ส่งเสริมการดำเนินการปลูกป่าทดแทน เพื่อช่วยแก้ปัญหาภัยน้ำท่วมและภัยแล้ง การสร้างคันกันน้ำ การสร้างประตูระบายน้ำ เพื่อป้องกันปัญหา

น้ำท่วมและน้ำเสียจากแม่น้ำเข้าสู่คลองย่อยในพื้นที่ จัดให้มีโครงการปลูกป่าและหญ้าแฝกริมตลิ่งทุกครัวเรือนที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำบางปะกง-ปราจีนบุรี ซึ่งสามารถช่วยลดการไหลบ่าของน้ำ และการพังทลายของดิน เป็นการแก้ปัญหาตลิ่งพังได้ด้วย ยุทธศาสตร์ที่ 2 ยุทธศาสตร์ด้านการแก้ไขปัญหาขาดแคลนน้ำ ชุมชนเห็นว่าภาครัฐควรผลักดันให้มีการสร้างเขื่อนห้วยโสมงเพื่อช่วยแก้ปัญหาได้ทั้งน้ำท่วมและการขาดแคลนน้ำ การสร้างฝายขังฝั่งตำบลหาดยางและตำบลสัมพันธ์โดยประสานงานกับชลประทานบางพลวงเพื่อช่วยช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำของชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบ การสร้างคันกันน้ำคลองย่อยตำบลย่านรีเพื่อช่วยแก้ปัญหาให้ประชาชน หมู่ 1-6 สร้างประตูระบายน้ำช่วยแก้ปัญหาให้ประชาชน หมู่ 2 และ 3 และการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและการกำหนดปริมาณการใช้น้ำ ยุทธศาสตร์ที่ 3 ด้านการแก้ไขปัญหาเน่าเสียและมลภาวะกลิ่นทางอากาศ ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลท่าตูมซึ่งได้รับผลกระทบจากปัญหาน้ำเน่าเสียที่คาดว่าจะมาจากโรงงานอุตสาหกรรมและมลภาวะทางอากาศที่มีกลิ่นเหม็นมากบริเวณสุขอนามัย โดยเฉพาะในบางช่วงชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจะมีอาการแสบจมูกเป็นอย่างมาก จึงได้เสนอแนวทางแก้ไขคือการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ภาคอุตสาหกรรมในพื้นที่และพื้นที่ใกล้เคียง องค์กรส่วนท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น คณะกรรมการลุ่มน้ำ และภาคประชาชน ผ่านเวทีประชาคมของตำบลย่านรี ตำบลหาดนางแก้ว อำเภอกบินทร์บุรี ตำบลท่าตูม ตำบลศรีมหาโพธิ์ ตำบลหาดยาง ตำบลบางกุ้ง อำเภอศรีมหาโพธิ์ ซึ่งเป็นพื้นที่ได้รับผลกระทบโดยตรง การส่งเสริมให้องค์การบริหารส่วนตำบลดำเนินการตรวจคุณภาพน้ำในแม่น้ำปราจีนบุรีให้ถี่มากขึ้นจากเดิมเดือนละ 1-2 ครั้ง เป็นสัปดาห์ละ 1 ครั้ง การดำเนินการให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการไตรภาคีเฝ้าระวังลุ่มน้ำเป็นเครือข่ายเพื่อการแก้ไขปัญหาเร่งด่วน และวางแผนดำเนินการแก้ไขปัญหาร่วมกันทั้งระยะสั้น-ระยะยาว การจัดอบรมกลุ่มเยาวชนรุ่นใหม่ กลุ่มผู้นำชุมชน และภาคประชาชน ให้ความรู้เบื้องต้นเรื่องมลพิษทั้งทางน้ำและทางอากาศ เพื่อการเฝ้าระวังการตรวจสอบ และการอนุรักษ์แม่น้ำ คู คลอง ในทุกพื้นที่ ได้แก่ ตำบลหาดนางแก้ว ตำบลย่านรี อำเภอกบินทร์บุรี

ตำบลท่าตูม ตำบลศรีมหาโพธิ์ ตำบลหาดยาง ตำบลบางกุ้ง อำเภอสรีมหาโพธิ์ ตำบลท่างาม ตำบลบางเคชะ ตำบลรอบเมือง อำเภอเมือง ตำบลบางพลวง ตำบลบ้านสร้าง ตำบลบางเตย ตำบลบางแดน ตำบลบางกระบือ อำเภอบ้านสร้าง การส่งเสริมให้ความรู้แก่เกษตรกรกลุ่มทำนา กลุ่มผู้เลี้ยงกุ้ง เลี้ยงปลา และรณรงค์เพื่อลดการใช้สารเคมีและการปล่อยน้ำเสียลงสู่แม่น้ำลำคลอง และเสริมสร้างกระบวนการปรับปรุงกฎหมายและกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรน้ำและมลภาวะทางอากาศ ในเรื่องของการกำหนดบทลงโทษที่เข้มแข็ง การปรับ และการชดเชยที่ชัดเจน ยุทธศาสตร์ที่ 4 เสริมสร้างศักยภาพของชุมชนให้มีความเข้มแข็งโดยการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ในรูปของเครือข่ายชุมชนเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการของหน่วยงานภาครัฐในการแก้ไขปัญหาทุกด้านโดยชุมชนมีส่วนร่วม ซึ่งชุมชนเห็นว่า

ปัญหาแต่ละพื้นที่ที่มีความเหมือนและความต่างตามบริบทของพื้นที่ จึงเสนอให้มีการส่งเสริมการจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาเฉพาะพื้นที่ โดยประชาชนมีบทบาทและมีส่วนร่วมเพื่อการบริหารจัดการน้ำและทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ แบบบูรณาการ ส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินการมีส่วนร่วมของชุมชนในการตรวจสอบการปล่อยน้ำเสียของโรงงานอุตสาหกรรม การปล่อยกลิ่นเหม็นสร้างมลพิษทางอากาศให้แก่คนในชุมชน ส่งเสริมสนับสนุนให้เยาวชนและประชาชนในพื้นที่จัดทำฐานข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติเพื่อใช้ในการประเมินสถานการณ์ทรัพยากรทุกระยะ และเสริมสร้างการจัดตั้งเครือข่ายเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ทุนทางสังคม ได้แก่ ผู้นำชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิต องค์กรต่างๆ ในชุมชน เพื่อพัฒนาระบบการเรียนรู้และการแก้ไขปัญหาทรัพยากรน้ำทุกด้านของเครือข่ายชุมชน แสดงดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 แสดงขบวนการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนให้เข้มแข็งด้านการแก้ไขปัญหาน้ำอย่างมีส่วนร่วม

จากแผนภาพแสดงขบวนการเชื่อมโยงเพื่อเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนด้านการบริหารจัดการปัญหาน้ำท่วมในมิติของชุมชน คือการสร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์พัฒนาเพื่อการแก้ไขปัญหาอย่างมีส่วนร่วม กำหนดให้มีการหนุนเสริมความรู้จากตำบลที่มีประสบการณ์ได้แก่ ตำบลท่าตูมที่มีการดำเนินการในรูปของคณะกรรมการไตรภาคีระดับตำบล เชื่อมโยงกับตำบลใหม่ มีหน่วยงานภาครัฐได้แก่ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรมควบคุมมลพิษ กรมชลประทาน สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาค 6 ให้การหนุนเสริมเชิงนโยบายและผลักดันยุทธศาสตร์ไปสู่โครงการปฏิบัติโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริงเป็นรูปธรรม เกิดเป็นขบวนการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนให้เข้มแข็งด้านการแก้ไขปัญหาทุกด้านที่ประสานเชื่อมโยงกับประเด็นปัญหาอื่นๆ ในพื้นที่ใกล้เคียงที่ได้รับผลกระทบเช่นเดียวกัน สะสมแลกเปลี่ยนประสบการณ์เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ไม่สิ้นสุด

กระบวนการสร้างยุทธศาสตร์ส่งเสริมการบริหารจัดการปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากในมิติของชุมชนเป็นการร่วมกันมองปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาในอนาคตเพื่อการนำยุทธศาสตร์ไปสู่การจัดทำแผนงาน/โครงการปฏิบัติในการป้องกันแก้ไขปัญหาทุกด้าน โดยหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง องค์การส่วนท้องถิ่น และประชาชนได้ประสาน

ความร่วมมือกันอย่างจริงจังต่อไป

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. การสร้างกลไกมีส่วนร่วมในการดูแล ตรวจสอบ ทรัพยากรน้ำ เช่นจัดตั้งคณะกรรมการไตรภาคีตำบล เพื่อการเฝ้าระวัง ป้องกันเหตุ การหาสาเหตุ และ ร่วมกันแก้ไขปัญหาแบบบูรณาการ โดยเฉพาะอำเภอศรีมหาโพธิ์ ควรมีการจัดเวทีระดมความคิดเห็นในการแก้ไขปัญหาแบบมีส่วนร่วมด้านปัญหาน้ำเสีย และมลภาวะกลิ่นเหม็น เฉพาะพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบมาก เพื่อให้เกิดการร่วมมือกันแก้ไขปัญหาได้อย่างแท้จริง โดยการสร้างแกนนำในพื้นที่ปฏิบัติการในแต่ละจุด ที่เป็นเจ้าของปัญหา ทั้งกลุ่มเกษตรกร และกลุ่มเลี้ยงกุ้ง กลุ่มผู้เลี้ยงปลากระชัง กลุ่มอุตสาหกรรม เพื่อการควบคุมการปล่อยของเสียลงสู่แม่น้ำ ลำคลอง

2. ผลักดันให้มีการจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากรทุกด้าน เพื่อเป็นการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนจากฐานทรัพยากรเดิมในทุกพื้นที่ได้แก่ ตำบลหาดนางแก้ว ตำบลย่านรี อำเภอ กบินทร์บุรี ตำบลท่าตูม ตำบลศรีมหาโพธิ์ ตำบลหาดยาง ตำบลบางกุ้ง อำเภอศรีมหาโพธิ์ ตำบลท่าวม ตำบลบางเดชะ ตำบลรอบเมือง อำเภอเมือง ตำบลบางพลวง ตำบลบ้านสร้าง ตำบลบางเดย ตำบลบางแดน ตำบลบางกระบือ อำเภอบ้านสร้าง

เอกสารอ้างอิง

- กรมทรัพยากรน้ำ และบริษัท แอสดีคอน คอร์ปอเรชั่น จำกัด (2546). โครงการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการลดข้อขัดแย้งในกลุ่มน้ำบางปะกง-ปราจีนบุรี. เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการ วันที่ 26 มิถุนายน 2546 ณ โรงแรมแกรนด์ รอยัล พลาซ่า อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา และวันที่ 27 มิถุนายน 2546 ณ โรงแรมทวาราวดี อำเภอศรีมหาโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรี.
- กรมชลประทาน (2547). รายงานสรุปแนวทางการดำเนินงานการแก้ไขปัญหาผลกระทบจากเขื่อนทดน้ำบางปะกง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา. โครงการก่อสร้าง 9 (โครงการบางปะกง). สำนักโครงการขนาดใหญ่ กรมชลประทาน, กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- เกรียงไกร รัชดานุรักษ์. (2540). พื้นที่ลุ่มน้ำ : การวิเคราะห์นโยบายของรัฐในการบริหารจัดการลุ่มน้ำ. กรุงเทพฯ : รายงานการวิจัย เสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- เจริญ ภัทระ. (2540, ธันวาคม). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินการของรัฐ. วารสารสมาคมรัฐประศาสนศาสตร์แห่งประเทศไทย. (1) 12. 38.
- ทวิวงศ์ ศรีบุรี (2539). สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และการศึกษา. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพรัตน์ เตชะรินทร์. (2527). ทฤษฎีและแนวทางปฏิบัติงานพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ : วัชรินทร์การพิมพ์.
- บุญชัย เกิดปัญญวัฒน์. (2535). การศึกษาความเหมาะสมในการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อขบวนการประมวลผลกระทบสิ่งแวดล้อม. วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาเทคโนโลยีการศึกษาสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- บุญใจ ศรีสถิตนรากร. (2550). ระเบียบวิธีการวิจัย : แนวทางปฏิบัติสู่ความสำเร็จ. กรุงเทพฯ : ยูเอสดีไอ อินเตอร์แอคทีฟ.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร. (2543). กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว).
- บริษัท เบสิก ดีเทล จำกัด (2548). โครงการศึกษาจัดทำระบบ GIS ลุ่มน้ำกลุ่มจังหวัดภาคกลาง ตอนล่าง. กรุงเทพฯ. ชัยยุทธ ชิโนกุล (2537). การจัดการเชิงยุทธศาสตร์ ตอนการวางแผนยุทธศาสตร์. กรุงเทพฯ : บริษัท ดันไม้การพิมพ์ จำกัด.

